

UOT 338

DOI 10.30546/JIECM.2025.2.2038

SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAF ANLAYIŞI VƏ KƏND ƏRAZİLƏRİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Anjela Fərid qızı Salahova

Qərbi Kaspi Universiteti

anjelasalahova@gmail.com

Xülasə. Məqalədə kənd yerlərinin sosial və iqtisadi cəhətdən necə inkişaf etdiyi araşdırılır, bu icmaları bir-birindən fərqləndirən xüsusiyyətləri və qarşılaşdıqları maneələrə diqqət yetirilir. Məqalədə kənd yerlərinin tərəqqisinə dair qurulmuş nəzəriyyələr nəzərdən keçirilir, kənd cəmiyyətlərindəki dəyişikliklərin əsas hərəkətverici qüvvələri müəyyənləşdirilir və davamlı inkişaf üçün geniş strategiyalar təklif olunur. İnsanların, iqtisadiyyatın, infrastrukturun və kənd həyatının sosial aspektlərinin hərtərəfli təhlili göstərir ki, əsl irəliləyiş iş yerlərinin yaradılması, infrastrukturun modernləşdirilməsi, təhsilin dəstəklənməsi və qurumların gücləndirilməsi səylərini birləşdirməklə əldə edilir. Nəticələr kənd və şəhər bölgələri arasındakı boşluğu aydınlaşdırmağa kömək edir və siyasət hazırlayan və ya birbaşa kənd inkişafı ilə məşğul olanlara praktik rəhbərlik edir.

Açar sözlər: sosial-iqtisadi inkişaf, kənd yerləri, davamlı inkişaf, kənd iqtisadiyyatı, kənd təsərrüfatı sektoru, infrastruktur, insan kapitalı, kənddən şəhərə köç, ərazi inkişafı, kənd yerlərinin inkişafı.

Giriş: Kənd yerləri ərazinin və dünya əhalisinin əhəmiyyətli bir hissəsini təşkil edir, qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsində, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə edilməsində və mədəni irsin qorunmasında həlledici rol oynayır. Əhəmiyyətinə baxmayaraq, kənd yerləri iqtisadi imkanlar, infrastrukturun inkişafı və xidmətlərə çıxış baxımından tez-tez şəhər mərkəzlərindən geri qalır. Kənd yerlərində sosial-iqtisadi inkişaf konsepsiyasını başa düşmək, bu əraziləri şəhər həmkarlarından fərqləndirən unikal xüsusiyyətlərin, problemlərin və imkanların tanınmasını tələb edir.

Kənd inkişafına müasir yanaşma sənaye kənd təsərrüfatı siyasətindən kənd həyatının bir çox aspektlərini nəzərə alan hərtərəfli ərazi strategiyalarına qədər inkişaf etmişdir. Bu düşüncə dəyişikliyi göstərir ki, kənd yerlərində davamlı inkişaf yalnız kənd təsərrüfatından deyil, müxtəlif iqtisadi fəaliyyət sahələrindən, yaxşı infraqurumdan, təhsil imkanlarından, səhiyyə xidmətlərinə çıxışdan və fəal sosial qurumlardan asılıdır. Kənd inkişafının çətinliyi iqtisadi, sosial, ekoloji və idarəetmə ilə bağlı sahələri birləşdirən geniş yanaşmalar tələb edir.

Mövzunun aktuallığı: Son onilliklərdə kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkişafının öyrənilməsinin aktuallığı bir-biri ilə əlaqəli bir sıra amillərlə əlaqədar artmışdır. Birincisi, kənd və şəhər əraziləri arasında davam edən fərqlər ölkələrdəki sosial birliyi və ərazi tarazlığını təhdid edir. Xüsusilə gənclər və təhsilli insanların kənddən köçməsi kənd əhalisinin azalmasına və icmaların uzun müddət zəifləməsinə səbəb olur. İkincisi, kənd yerləri iqlim dəyişikliyi, texnoloji nasazlıqlar və iqtisadi qloballaşma da daxil olmaqla qlobal problemlər qarşısında xüsusilə həssasdır və bu da məqsədyönlü siyasi tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Bundan əlavə, COVID-19 pandemiyası uzaq iş, rəqəmsal əlaqə və mərkəzləşdirilməmiş həyat formalarının potensialını vurğulayaraq kənd inkişafına marağı canlandırdı. Bir çox kənd yerləri həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və kənd yerlərini canlandırmaq üçün imkanlar yaratmaq istəyən şəhər sakinləri tərəfindən yenidən maraq gördü. Bundan əlavə, kənd bölgələri davamlı inkişaf məqsədlərinə çatmaq üçün çox vacibdir, xüsusən yoxsulluğun azaldılması, qida təhlükəsizliyi, ətraf mühitin qorunması və inklüziv böyümə ilə əlaqəli olanlar. Kənd yerlərinin sosial-iqtisadi

inkışafının spesifik xüsusiyyətlərini anlamaq, davam edən problemləri həll edərkən bu imkanlardan istifadə edən səmərəli bir siyasət hazırlamaq üçün vacibdir.

Tədqiqatın məqsədi: Bu tədqiqatın əsas məqsədi kənd yerlərinin müəyyən bir şəraitində sosial-iqtisadi inkışaf konsepsiyasını təhlil etmək və inkışaf trayektoriyalarına təsir edən fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməkdir. Xüsusi vəzifələrə aşağıdakılar daxildir:

Kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkışafına nəzəri əsasları və konseptual yanaşmaları öyrənmək; kənd yerlərini şəhər şəraitindən fərqləndirən əsas xüsusiyyətləri müəyyənləşdirmək və təhlil etmək; kənd icmalarında sosial-iqtisadi tərəqqiyə təsir edən əsas amilləri və müəyyənədiciləri araşdırmaq; kənd yerlərinin inkışafı ilə üzləşən mövcud problemləri və imkanları qiymətləndirmək; kənd yerlərində müxtəlif inkışaf strategiyalarının və siyasi fəaliyyətlərin effektivliyini qiymətləndirmək; və kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkışafının nəticələrinin yaxşılaşdırılması üçün dəlillərə əsaslanan tövsiyələr hazırlamaq.

Tədqiqat obyektı: Bu tədqiqatın obyektı kənd yerlərinin sosial-iqtisadi sistemləridir, onların struktur xüsusiyyətlərinə, inkışaf dinamikasına və transformasiya proseslərinə xüsusi diqqət yetirilir. Tədqiqatın əsas diqqəti onların məskunlaşma xüsusiyyətləri, əhali sıxlığı, iqtisadiyyatın quruluşu və təbii ehtiyatlar və kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə əlaqələri ilə müəyyən edilən kənd icmalarına yönəldilmişdir. Tədqiqat demoqrafik quruluş, məşğulluq quruluşu, gəlir mənbələri, infrastruktur şəbəkələri, xidmət təminatı, sosial kapital, təşkilati çərçivə və ətraf mühit şərtləri daxil olmaqla kənd sosial-iqtisadi sistemlərinin müxtəlif aspektlərini əhatə edir. Təhlil kənd ərazilərini müxtəlif inkışaf mərhələlərində və fərqli coğrafi kontekstlərdə araşdırır, kənd xüsusiyyətlərinin regional şərtlərə, tarixi trayektoriyalara və siyasi şərtlərə görə əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdiyini qəbul edir.

Tədqiqat metodları: Bu tədqiqat nəzəri təhlili, ədəbiyyatın sistemətik icmalını və müqayisəli qiymətləndirməni birləşdirən hərtərəfli metodoloji yanaşmadan istifadə edir. Nəzəri analiz metodu sosial-iqtisadi inkışafın konseptual əsaslarını və kənd şəraitinə tətbiq olunmasını öyrənmək üçün istifadə olunur. Ədəbiyyatın sistemətik icmalına beynəlxalq təşkilatların, milli hökumətlərin və tədqiqat institutlarının elmi nəşrləri, proqram sənədləri və statistik hesabatları daxildir.

Müqayisəli təhlil müxtəlif bölgələrdə kənd inkışafı və siyasi yanaşmalarda nümunələri, dəyişiklikləri və ən yaxşı təcrübələri müəyyən etmək üçün istifadə olunur. Struktur və funksional metod kənd sosial-iqtisadi sistemlərinin müxtəlif komponentləri arasındakı əlaqələri təhlil etməyə kömək edir. Statistik analiz demoqrafik meyillər, iqtisadi göstəricilər və sosial nəticələr daxil olmaqla kənd inkışafının kəmiyyət göstəricilərini öyrənmək üçün istifadə olunur. Ümumiləşdirmə metodu hərtərəfli nəticələr və tövsiyələr hazırlamaq üçün müxtəlif mənbələrdən və perspektivlərdən məlumatları birləşdirir. Bu çox modlu yanaşma həm universal prinsipləri, həm də kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkışafının spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə alan etibarlı təhlil təmin edir.

MATERİALLAR VƏ MÜZAKİRƏLƏR

Sosial-iqtisadi inkışaf konsepsiyası: Sosial-iqtisadi inkışaf icma və ya millət daxilində sosial rifahla yanaşı iqtisadi şəraitin sistemətik şəkildə yaxşılaşdırılması deməkdir. Bu, ümumi daxili məhsulun (ÜDM) artması kimi sadə iqtisadi artımdan kənara çıxır və təhsil, səhiyyə, gəlir bölgüsü və sosial ədalətin yaxşılaşdırılmasını əhatə edir. Əsasən, bu inkışaf prosesi ekoloji məhdudiyyətləri nəzərə alan davamlı təcrübələri təşviq edərəkən yoxsulluq, bərabərsizlik və işsizliyin azaldılması məqsədi ilə ictimai strukturların çevrilməsini əhatə edir.[6]

"Sosial-iqtisadi" termini sosial davranış və iqtisadi fəaliyyət arasındakı əlaqəni vurğulayır. Məsələn, iş yerlərinin yaradılmasını stimullaşdıran iqtisadi siyasətlər uzunmüddətli fayda təmin etmək üçün təhsil və səhiyyə xidmətlərinə çıxış kimi sosial amilləri də nəzərə almalıdır. İnkışaf tez-tez ömür uzunluğu, təhsil səviyyəsi və adambaşına düşən gəliri birləşdirən İnsan İnkışafı İndeksi (IRCHP) kimi göstəricilərlə ölçülür. Daha geniş mənada, müəyyən bir coğrafi ərazidə iqtisadi, sosial, mədəni və siyasi cəhətləri birləşdirən hüquqlara əsaslanan bir prosesdir.

Kənd yerlərində sosial-iqtisadi inkışaf bu ərazilərin spesifik xüsusiyyətləri və problemləri nəzərə alınmaqla aparılmalıdır. [6, 26]. Buraya kənd təsərrüfatı sistemlərinin məhsuldarlığın və dayanıqlığın artırılması istiqamətində dəyişməsi, kənd iqtisadiyyatının xammal sektorlarından kənarda

şaxələndirilməsi, fiziki və rəqəmsal infrastrukturun yaxşılaşdırılması, keyfiyyətli təhsil və səhiyyə xidmətlərinə çıxışın genişləndirilməsi, yerli qurumların gücləndirilməsi və sosial birliyin gücləndirilməsi daxildir. [24]. Kənd inkişafı prosesi, tez-tez Kənd kimliyini və müqayisəli üstünlüklərini təyin edən Mədəni İrs və ətraf mühit aktivlərinin qorunması ilə modernləşmənin birləşməsinə tələb edir. [12].

Kənd yerlərinin fərqli xüsusiyyətləri: Demografik xüsusiyyətlər: kənd yerləri şəhər mərkəzləri ilə müqayisədə daha az əhali sıxlığı, daha kiçik məskunlaşma ölçüləri və yaxşı demografik quruluşla xarakterizə olunur. [4, 5]. Bir çox kənd bölgələrində əhalinin yaşlanması və gənclərin axını müşahidə olunur ki, bu da işçi qüvvəsi, xidmət göstərilməsi və icmaların canlılığı ilə bağlı problemlər yaradır. [14]. Əsasən gənc, daha savadlı insanların iştirak etdiyi kənddən şəhərlərə köçün seçici təbiəti yerli insan kapitalını və sahibkarlıq potensialını sarsıdan "beyin sızmasına" səbəb ola bilər.

İqtisadi quruluş: Kənd İqtisadiyyatı ənənəvi olaraq xammal sektorlarına, xüsusən kənd təsərrüfatına, meşə təsərrüfatına və qaynaq hasilatına yönəlmişdir. [26, 22]. Bu sektorlar vacib olaraq qalsa da, uğurlu kənd inkişafı getdikcə iqtisadiyyatın istehsal, xidmət, turizm və biliklərə əsaslanan fəaliyyətlərə yönəldilməsindən asılıdır. [11,2]. Kənd yerləri çox vaxt maliyyə çatışmazlığı, kiçik bazarlar, yüksək xərclər və şəhərlərlə müqayisədə zəif iqtisadi imkanlar kimi problemlərlə qarşılaşır. Bununla birlikdə, torpaq, təbii ehtiyatlar, ətraf mühitin keyfiyyəti və mədəni dəyərlər baxımından müqayisəli üstünlüklərə sahib ola bilərlər. [13].

İnfrastruktur və xidmətlər: kənd yerləri tez-tez inkişaf potensialını məhdudlaşdıran infrastruktur çatışmazlığından əziyyət çəkir. [7]. Nəqliyyat şəbəkələri daha az inkişaf edə bilər ki, bu da bazarlara çıxışı və hərəkətliliyi məhdudlaşdırır. Bir çox kənd bölgəsi rəqəmsal əlaqə boşluqlarını saxlayır və informasiya iqtisadiyyatında iştirak üçün maneələr yaradır. [17]. Kənd yerlərində səhiyyə, təhsil, maliyyə xidmətləri və mədəni imkanlar da daxil olmaqla əsas xidmətlərə giriş, əhalinin dağılması və böyük iqtisadi sistemlərlə əlaqəli problemlər səbəbindən daha məhdud və baha başa gəlir. [19].

Sosial kapital və icma strukturları: kənd icmaları tez-tez şəhər əraziləri ilə müqayisədə daha güclü sosial əlaqələr, daha yüksək şəxsiyyətlərarası etimad və daha aydın icma kimliyini qoruyurlar. [18,9]. Bu xüsusiyyətlər kollektiv fəaliyyət və icma inkişaf təşəbbüsləri üçün dəyərli bir üstünlük təşkil edir. [16]. Bununla birlikdə, birləşmiş sosial qurumlar bəzən yeniliklərin, yeni gələnlərin inteqrasiyasının qarşısını alır və mövcud idarəetmə münasibətlərinə maneə ola bilər.

Ekoloji kontekst: kənd yerləri təbii mühit və ekosistemlərlə daha sıx əlaqələr saxlayır [8]. Torpaqdan istifadə modelləri, ətraf mühitin keyfiyyəti və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə kənd yerlərində yaşayış səviyyəsinə birbaşa təsir göstərir. Kənd bölgələri tez-tez daha geniş əhaliyə fayda gətirən qida istehsalı, su təchizatı, karbon udma və biomüxtəlifliyin qorunması da daxil olmaqla kritik ekosistem xidmətləri göstərir. [8, 10]. İqlim dəyişikliyi və ətraf mühitin pisləşməsi təbii sərvətlərə əsaslanan iqtisadiyyatdan asılı olan kənd icmaları üçün xüsusi problemlər yaradır. [20].

Kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkişafına təsir edən əsas amillər: Kənd inkişaf trayektoriyasına bir-biri ilə əlaqəli bir çox amil təsir göstərir. [22]. Kənd təsərrüfatının məhsuldarlığı və davamlılığı hələ də vacibdir, çünki kənd təsərrüfatında çox sayda insan işləyir və kənd mənzərələri buna uyğun formalaşır. [8]. Dəqiq əkinçilik, biotexnologiya və rəqəmsal alətlər daxil olmaqla texnoloji yeniliklər yeni bacarıq tələbləri qoyarkən məhsuldarlığı artırmağa bilər. [17]. İqtisadiyyatın qeyri-kənd təsərrüfatı sektorları ilə şaxələndirilməsi alternativ gəlir mənbələri təmin edir və kənd təsərrüfatı bazarının qeyri-sabitliyinə qarşı həssaslığı azaldır. [11,24].

Təhsil və peşə təhsili yolu ilə insan kapitalının inkişafı kəndlilərin iqtisadiyyatın inkişafında iştirak edə bilməsi üçün çox vacibdir. [18]. Səhiyyəyə giriş məhsuldarlığı, həyat keyfiyyətini və əhalinin saxlanması təsir edir. Nəqliyyat, telekommunikasiya, enerji və su infrastrukturuna qoyulan investisiyalar əməliyyat xərclərini azaldır və iqtisadi fəaliyyətə kömək edir. [13, 7]. Maliyyə xidmətlərinə və kapitala çıxış sahibkarlığa və biznesin inkişafına təsir göstərir.

İdarəetmə səmərəliliyi, tənzimləmə bazası və mülkiyyət hüquqları daxil olmaqla institusional keyfiyyət investisiya mühitinə və inkişaf nəticələrinə təsir göstərir. [25]. Sosial kapital və icma təşkilatı kollektiv fəaliyyətə və yerli inkişaf təşəbbüslərinə kömək edir. [16, 19]. Şəhər mərkəzləri və qlobal bazarlarla inteqrasiya potensial asılılıq yaradan imkanların strukturuna təsir göstərir. [1]. Ekoloji davamlılıq kənd dolanışıqlarının və ekosistem xidmətlərinin uzunmüddətli canlılığını təmin edir. [3, 20].

İnkişaf problemləri və imkanları: Kənd yerləri bir çox bölgədə davam edən yoxsulluq, əhalinin axmasına səbəb olan məhdud iqtisadi imkanlar, məhsuldarlığı və həyat keyfiyyətini aşağı salan infrastruktur boşluqları, səhiyyə və təhsil xidmətləri çatışmazlığı, informasiya iqtisadiyyatında iştirakını məhdudlaşdıran rəqəmsal boşluq da daxil olmaqla əhəmiyyətli inkişaf problemləri ilə üzləşir.[19].İqlim dəyişikliyinə və ətraf mühitin dəyişməsi qarşı həssaslıq.[10, 20] və qocalmış əhali işçi çatışmazlığı yaradır və qayğı ehtiyaclarını artırır [15].

Bununla birlikdə, kənd yerləri də əhəmiyyətli imkanlar təmin edir. [13, 7]. Yerli və ekoloji cəhətdən təmiz məhsullara artan istehlakçı marağı kənd istehsalçıları üçün faydalıdır.[12]. Rəqəmsal inkişaf, coğrafi çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə imkan verən uzaqdan işləməyə və xidmətlər göstərməyə imkan verir.[17]. Bərpa olunan enerji mənbələrinin inkişafı kənd bölgələrində yeni iqtisadi imkanlar yaradır. Təbii və mədəni dəyərlərə əsaslanan turizm gəlir gətirir və iş yerləri yaradır. [26]. Ətraf mühitin keyfiyyəti, daha aşağı yaşayış dəyəri və güclü icmalar da daxil olmaqla həyat keyfiyyətinin faydaları sakinləri və müəssisələri cəlb edir.[9]. Ətraf mühit və ekosistem xidmətləri ətraf mühit bazarları vasitəsilə potensial gəlir mənbələri yaradır .[8].

Nəticə

Tədqiqat göstərir ki, uğurlu kənd sosial-iqtisadi inkişafı eyni vaxtda bir çox aspektləri əhatə edən hərtərəfli, yer mərkəzli yanaşmalar tələb edir. [18,24]. Yalnız kənd təsərrüfatına və ya infraqurumla yönəlmiş bir sektordakı fəaliyyətlər insan kapitalına, qurumlara və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə əlavə investisiya qoyulmadan kifayət deyil. [6].

Əsas nəticələr göstərir ki, kənd inkişaf trayektoriyaları ilkin şərtlərə, coğrafi kontekstə və siyasi mühitə görə əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir. [2, 22]. Bütün kənd şəraitinə tətbiq olunan universal inkişaf modeli mövcud deyil; bunun əvəzinə effektiv strategiyalar yerli aktivlərə, problemlərə və imkanlara uyğunlaşdırılmalıdır .[4]. Uğurlu kənd bölgələri ümumiyyətlə ayrı-ayrı sektorlardan asılılığı azaldan çoxşaxəli iqtisadiyyatlar da daxil olmaqla bir neçə ümumi xüsusiyyət nümayiş etdirir. [11], rabitə və məhsuldarlığı təmin edən keyfiyyətli infrastruktur. [13], yerli insan kapitalını inkişaf etdirən güclü təhsil müəssisələri, səmərəli yerli idarəetmə və institusional potensial [16], kollektiv fəaliyyəti dəstəkləyən aktiv sosial kapital [19], daha geniş iqtisadi şəbəkələr daxilində strateji mövqe [9] və davamlı təbii ehtiyatların idarə edilməsi [3].

Tədqiqat Kənd və şəhər arasındakı əlaqələrin kənd yerlərinin inkişafında həlledici rol oynadığını təsdiqləyir [1]. Kənd və şəhər ərazilərini ayrı və ya rəqabət kimi qəbul etmək əvəzinə, uğurlu inkişaf strategiyaları onların tamamlayıcılığını və qarşılıqlı asılılığını tanıyır. Şəhər mərkəzləri kənd yerləri üçün bazarlar, xidmətlər və yenilik mənbələri təmin edir, kənd bölgələri isə qida, qaynaq, ətraf mühit xidmətləri təmin edir və şəhər əhalisinin həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırır.

Rəqəmsal texnologiya kənd yerlərinin ənənəvi çatışmazlıqlarını aradan qaldıra biləcək bir transformasiya gücünə çevrilir .[17]. Genişzolaqlı uzaqdan iş, onlayn təhsil, telemedicilik, e-ticarət və rəqəmsal Dövlət Xidmətlərinə imkan verir ki, bu da şəhər mərkəzlərinə fiziki yaxınlığın vacibliyini azaldır. Bununla birlikdə, bu potensialın reallaşdırılması rəqəmsal infraqurumla və bacarıqların inkişafına əhəmiyyətli investisiyalar tələb edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Bu tədqiqat bir neçə yeni element sayəsində kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkişafının elmi anlayışına töhfə verir. Birincisi, iqtisadi, sosial, demografik, infrastruktur, ekoloji və institusional aspektləri birləşdirən kənd inkişafının təhlili üçün hərtərəfli, çoxölçülü bir çərçivə təmin edir. Bu vahid yanaşma, əvvəlki kənd inkişafı ədəbiyyatında üstünlük təşkil edən tək sektor analizinin məhdudiyətlərini aşır.

İkincisi, tədqiqat kənd yerlərinin xarakterik xüsusiyyətlərinin daha geniş inkişaf prosesləri və siyasi tədbirlərlə necə qarşılıqlı əlaqədə olduğunu anlamağa kömək edir. Kənd yerlərinin xüsusiyyətlərinin bir neçə parametərə görə sistematik təhlili bu xüsusiyyətlərin həm məhdudiyyətlər, həm də inkişaf imkanları yaratdığını ortaya qoyur ki, bu da şəhər mərkəzli inkişaf modellərinin sadə tətbiqi deyil, fərdi yanaşmaların tətbiq edilməsini tələb edir.[1]

Üçüncüsü, tədqiqat qloballaşma, texnoloji dəyişikliklər və ekoloji problemlər kontekstində kənd yerlərinin gələcəyi ilə bağlı müasir mübahisələrə töhfə verir. Yeni meyilləri ümumiləşdirir və kənd inkişaf strategiyalarına, xüsusən rəqəmsallaşma, iqlimə uyğunlaşma və demoqrafik dəyişikliklərlə əlaqəli təsirlərini qiymətləndirir. Rəqəmsal texnologiyanın kənd yerlərində ənənəvi mənfi şərtləri necə dəyişdirə biləcəyini təhlil etmək, inkişafdakı qabaqcıl problemlərin və imkanların həllinə xüsusilə yeni bir töhfədir.[1]

Tədqiqat işinin tətbiqi dəyəri: Bu tədqiqatın praktik əhəmiyyəti bir çox maraqlı tərəf qruplarına və tətbiq kontekstlərinə aiddir. Milli və regional siyasət inkişaf etdiriciləri üçün tədqiqat hərtərəfli kənd inkişafı siyasəti və proqramlarının hazırlanması üçün elmi əsaslı əsaslar təqdim edir. Əsas amillərin və fərqli xüsusiyyətlərin müəyyənləşdirilməsi tədbirlərin prioritetləşdirilməsinə və mənbələrin səmərəli bölüşdürülməsinə kömək edir. Hərtərəfli, çoxölçülü yanaşmalara vurğu təcrid olunmuş problemlərin deyil, bir-biri ilə əlaqəli problemlərin həllinə yönəlmiş siyasətlərin hazırlanmasının əsasını təşkil edir.

Yerli hökumətlərə və kənd icmalarına tədqiqat yerli aktivlər və şərtlərlə uyğunlaşdırılmış inkişaf strategiyaları haqqında fikir verir. Kənd yerlərinin fərqli xüsusiyyətlərini anlamaq icmalara müqayisəli üstünlükləri və inkişaf imkanlarını müəyyənləşdirməyə kömək edir. Uğurlu inkişaf modellərinin təhlili, kontekstə uyğun uyğunlaşma ehtiyacını qəbul edərkən yerli təşəbbüslər üçün model və ilham verir.

Kənd yerlərində çalışan inkişaf mütəxəssisləri və tədqiqat inkişaf layihələrinin hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün konseptual vasitələr və praktik tövsiyələr verir. Çoxölçülü quruluş, fəaliyyətlərin dar tapşırıqlardan çox, kənd inkişafının bir çox aspektlərini həll etməyə yönəlməsini təmin edir. Tədqiqatçılar və müəllimlər üçün bu iş kənd inkişafı tədqiqatları üçün nəzəri anlayışa və pedaqoji mənbələrin yaradılmasına və gələcək tədqiqatlar üçün tədris planlarının və proqramlarının hazırlanmasına bir töhfədir.

İnvestorlar, sahibkarlar və ticarət strukturları da daxil olmaqla özəl sektor nümayəndələri üçün Tədqiqat Kənd bazarlarında və investisiya kontekstində imkanları və problemləri ortaya qoyur, kənd yerləri ilə qarşılıqlı əlaqə strategiyaları ilə bağlı daha məlumatlı qərarlar qəbul etməyə kömək edir. Kənd təşviq edən amillərin təhlili müəssisələrə kənd yerlərində uğurlu fəaliyyət üçün tələbləri anlamağa kömək edir.[15].

Tədqiqat işinin iqtisadi səmərəliliyi: Bu nəzəri və analitik tədqiqat birbaşa pul gəliri gətirməyə deyil, iqtisadi səmərəliliyi siyasət və praktikaya çoxsaylı təsir kanalları vasitəsilə özünü göstərir. Tədqiqat, investisiya vahidi başına inkişaf nəticələrini maksimum dərəcədə artıran prioritet tədbirlər və inteqrasiya olunmuş yanaşmalar təyin etməklə dövlət ehtiyatlarının kənd inkişafına daha səmərəli ayrılmasına kömək edir. Bu araşdırmaya əsaslanan dəlillərə əsaslanan siyasətlərin hazırlanması, inkişaf strategiyalarının kənd yerlərinin fərqli xüsusiyyətlərinə məhəl qoymadığı və ya uyğun olmayan şəhər mərkəzli modellərə güvəndiyi zaman tez-tez rast gəlinən bahalı siyasi səhvlərin və resursların səmərəsiz paylanmasının qarşısını ala bilər.

Tədqiqat göstərir ki, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və davamlı inkişaf kənd icmalarını sənaye sarsıntıları və uzunmüddətli dəyişikliklərə qarşı daha davamlı edir. Bu davamlılıq iqtisadi sabitliyi artırır və təcili yardım ehtiyacını azaldır. Rəqəmsal iqtisadiyyat, bərpa olunan enerji və ekosistem xidmətləri isə kəndlərdə yeni iş və gəlir imkanlarını yaratmağa kömək edir.

Kənd yerlərinin iqtisadi ehtiyaclarına uyğun insan kapitalının inkişafı strategiyalarını inkişaf etdirməklə, tədqiqat işçi qüvvəsinin məhsuldarlığını artırmağa və təhsilə qoyulan investisiyaların israfına səbəb olan bacarıq uyğunsuzluğunu azaltmağa kömək edir. İnfrastruktur investisiyalarına və

rabitənin yaxşılaşdırılmasına vurğu iqtisadi əməliyyatları asanlaşdırır, xərcləri azaldır və bütün sektorlarda əmək məhsuldarlığını artırır. İqtisadi səmərəliliyin uzunmüddətli artması, qısamüddətli faydalar üçün təbii kapitalı tükəndirmək əvəzinə gələcək nəsillər üçün istehsal potensialını qoruyan davamlı qaynaq idarəetmə üsulları ilə əldə edilir.

Tədqiqatın kənd və şəhər əraziləri arasındakı əlaqələri anlamağa verdiyi töhfələr, sıfır cəmi rəqabət məqsədləri yerinə kənd və şəhər əraziləri arasında tamamlayıcı amilləri müəyyənləşdirərək məkan iqtisadi Təşkilatının optimallaşdırılmasına kömək edir. İnkişafa bu ərazi yanaşması müxtəlif yaşayış məntəqələrində ixtisaslaşdırılmış istehsal, bazar inteqrasiyası və resurs mübadiləsi yolu ilə səmərəliliyin artırılmasını təmin edir. Ümumiyyətlə, dəqiq bir şəkildə ölçülməsi çətin olsa da, bu işə əsaslanan inkişaf etmiş kənd inkişaf siyasətinin və təcrübələrinin iqtisadi dəyəri, ehtimal ki, tədqiqatın özü üçün təvazökar xərclərdən çoxdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Berdegué, J. A., & Proctor, F. J. (2014). Inclusive Rural-Urban Linkages. Working Paper Series No. 123. Santiago: Rimisp.
2. Bryden, J., & Hart, K. (2004). A New Approach to Rural Development in Europe: Germany, Greece, Scotland, and Sweden. Lewiston: Edwin Mellen Press.
3. Chambers, R., & Conway, G. R. (1992). Sustainable Rural Livelihoods: Practical Concepts for the 21st Century. IDS Discussion Paper 296. Brighton: Institute of Development Studies.
4. Castle, E. N. (1998). A Conceptual Framework for the Study of Rural Places. *American Journal of Agricultural Economics*, 80(3), 621-631.
5. Cloke, P. (2006). Conceptualizing Rurality. In P. Cloke, T. Marsden, & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (pp. 18-28). London: SAGE Publications.
6. Ellis, F., & Biggs, S. (2001). Evolving Themes in Rural Development 1950s-2000s. *Development Policy Review*, 19(4), 437-448.
7. European Commission. (2021). Long-term Vision for Rural Areas: Towards Stronger, Connected, Resilient and Prosperous EU Rural Areas by 2040. Brussels: European Commission.
8. FAO. (2021). The State of Food and Agriculture 2021: Making Agrifood Systems More Resilient to Shocks and Stresses. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
9. Halfacree, K. (2006). Rural Space: Constructing a Three-fold Architecture. In P. Cloke, T. Marsden, & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (pp. 44-62). London: SAGE Publications.
10. Lowe, P., & Ward, N. (2007). Sustainable Rural Economies: Some Lessons from the English Experience. *Sustainable Development*, 15(5), 307-317.
11. IFAD. (2021). Rural Development Report 2021: Transforming Food Systems for Rural Prosperity. Rome: International Fund for Agricultural Development.
12. Marsden, T., & Sonnino, R. (2008). Rural Development and the Regional State: Denying Multifunctional Agriculture in the UK. *Journal of Rural Studies*, 24(4), 422-431.
13. OECD. (2020). Rural Well-being: Geography of Opportunities. Paris: OECD Publishing.
14. Pezzi, M. G., & Urso, G. (2016). Peripheral Areas: Conceptualizations and Policies. Introduction to the Special Issue. *Italian Journal of Planning Practice*, 6(1), 1-19.
15. Persson, L. O., & Westholm, E. (2019). Transforming Rural Areas in the Nordic Countries. Stockholm: Nordregio.
16. Ray, C. (2000). The EU LEADER Programme: Rural Development Laboratory. *Sociologia Ruralis*, 40(2), 163-171.
17. Salemink, K., Strijker, D., & Bosworth, G. (2017). Rural Development in the Digital Age: A Systematic Literature Review on Unequal ICT Availability, Adoption, and Use in Rural Areas. *Journal of Rural Studies*, 54, 360-371.
18. Shucksmith, M. (2010). Disintegrated Rural Development? Neo-endogenous Rural Development, Planning and Place-Shaping in Diffused Power Contexts. *Sociologia Ruralis*, 50(1), 1-14.

19. Shortall, S. (2008). Are Rural Development Programmes Socially Inclusive? Social Inclusion, Civic Engagement, Participation, and Social Capital: Exploring the Differences. *Journal of Rural Studies*, 24(4), 450-457.
20. Scott, M. (2013). Resilience: A Conceptual Lens for Rural Studies? *Geography Compass*, 7(9), 597-610.
21. Socio-economic Development - (AP Human Geography). Fiveable. <https://fiveable.me/key-terms/ap-hug/socio-economic-development>
22. Terluin, I. J. (2003). Differences in Economic Development in Rural Regions of Advanced Countries: An Overview and Critical Analysis of Theories. *Journal of Rural Studies*, 19(3), 327-344.
23. United Nations. (2021). *The Sustainable Development Goals Report 2021*. New York: United Nations Publications.
24. Van der Ploeg, J. D., Renting, H., Brunori, G., Knickel, K., Mannion, J., Marsden, T., et al. (2000). Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. *Sociologia Ruralis*, 40(4), 391-408.
25. World Bank. (2022). *World Development Report 2022: Finance for an Equitable Recovery*. Washington, DC: World Bank Publications.
26. Woods, M. (2011). *Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. London: SAGE Publications.

УДК 338

ПОНЯТИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И ОСОБЕННОСТИ

Анжела Фарид кызы Салахова
Западно-Каспийский Университет

Резюме. В статье исследуется, как сельские районы развиваются в социальном и экономическом плане, уделяя особое внимание характеристикам, которые отличают эти сообщества друг от друга, и препятствиям, с которыми они сталкиваются. В статье рассматриваются устоявшиеся теории прогресса сельской местности, определяются основные движущие силы изменений в сельских общинах и предлагаются широкие стратегии устойчивого развития. Всесторонний анализ социальных аспектов жизни людей, экономики, инфраструктуры и сельской жизни показывает, что реальный прогресс достигается за счет объединения усилий по созданию рабочих мест, модернизации инфраструктуры, поддержке образования и укреплению институтов. Результаты помогают прояснить разрыв между сельскими и городскими районами и дают практическое руководство тем, кто разрабатывает политику или непосредственно участвует в развитии сельских районов.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, сельское хозяйство, устойчивое развитие, сельское хозяйство, сельскохозяйственный сектор, инфраструктура, человеческий капитал, миграция из села в город, территориальное развитие, развитие сельских районов.

UDC 338

THE CONCEPT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND RURAL AREAS FEATURES

Anjela Farid Salahova
Western Caspian University

Summary. The article examines how rural areas are socially and economically developed, focusing on the characteristics that distinguish these communities from each other and the obstacles they face. The article considers established theories on the progress of rural areas, identifies the main

driving forces of change in rural societies, and proposes a wide range of strategies for Sustainable Development. A comprehensive analysis of the social aspects of people, the economy, infrastructure and Rural Life shows that real progress is achieved by combining efforts to create jobs, modernize infrastructure, support education and strengthen institutions. The results help clarify the gap between rural and urban areas and provide practical guidance to policy-makers or those directly involved in rural development.

Keywords: *socio-economic development, rural areas, sustainable development, rural economy, agricultural sector, infrastructure, human capital, rural-to-urban migration, Territorial Development, Rural Development.*

Redaksiyaya daxilolma: 20.08.2025

Çapa qəbul olunma: 15.11.2025

